

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת שמיני, תשע"א
מספר 908מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

נדב ואביהוא בני אהרון – נדב ואביה בני ירבעם

אהרון, נדב ואביהוא

חכמים מנו ארבע עבירות שבגללן מתו בני אהרון (ויקרא רבה [וילנא] פרשה כ):
 בר קפרא בשם ר' ירמיה בן אלעזר אמר: בשביל ד' דברים מתו בניו של אהרון. על הקריבה, ועל
 הקרבה, על אש זרה, ועל שלא נטלו עצה זה מזה.
 * על הקריבה – שנכנסו לפני ולפנים.
 * ועל ההקרבה – שהקריבו קרבן שלא נצטוו.
 * על אש זרה – אש מבית כיריים הכניסו.
 * ועל שלא נטלו עצה זה מזה, שנאמר "איש מחֶתְתּוֹ" (י: א) – איש מעצמו עשו, שלא נטלו עצה זה
 מזה.

ואולם אף שמדובר בארבע עבירות, הרי יש לראות בהן מכלול אחד. הם עשו מעשים שה' לא ציווה לעשות
 אותם – "אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֱתָם" (שם). יש מצבים שבהם על אדם לעשות רק את מה שנצטווה לעשות, ללא
 יזמות חופשיות אחרות.

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב, מסביר את הלקח והמשמעות העקרונית של החטאים הללו
 לדורות (העמק דבר, ויק' ט: ה):

כבר היה בימי משה כתות בישראל שהיו להוטים אחר אהבת ה', אבל לא ע"י גבולים שהגבילה
 התורה... בשביל זה אמר משה לישראל כי לא כן הדבר. אלא אותו היצר הרע העבירו מלבכם, שגם
 זה התשוקה אע"ג שהוא להשיג עבודת ה' בקדושה, מכל מקום אם היא לא בדרך שעלה על רצונו
 יתברך, אינו אלא דרך יצר הרע להטעות ולהתעות דעת גדולי ישראל בזאת התשוקה... אם נבקש
 אהבת ה' שלא בדרך התורה ותהיה תורת כל אחד בידו ויהיו אגודות אגודות בעבודתם, הוא נגד רצון
 ה' וכבודו יתברך.

הצורך לעבוד את ה' על פי הצו וללא יזמה אישית נועד גם למנוע התפלגות; שלא ייווצר מצב שבו כל אדם
 ממציא דרכים משלו כיצד לעבוד את ה'. ההמצאות הללו יכולות להביא למצבי קצה, שבהם הרצון לעבוד
 את ה' ישיג את המטרה הפוכה: ניתוק מוחלט מעם ישראל, כפירה ועבודה זרה.
 נדב ואביהוא לא למדו את הלקח מחטא דומה שחטא עם ישראל כמה חודשים קודם לכן: חטא העגל.
 העם לא כפר בה' אלא ביקש אמצעי לעבדו, אף שהדבר אסור לחלוטין (ספר הכוזרי א, צז):

שנצטרכו מהם אנשים לבקש נעבד מוחשי יכוננו נגדו כשאר האומות, מבלי שיכחשו בא-להות
 מוציאים ממצרים... וחטאתם היה בציוור אשר נאסר עליהם, ושיחסו ענין א-להי אל מה שעשו בידם
 ורצונם מבלי מצות הא-להים.

לדברי ריה"ל, מעשה העגל איננו כפירה בה' אלא רצון לעבוד את ה' בדרך אחרת, בדרך שהיא נוחה להם
 יותר אך אינה רצויה לפני ה', ואף מביאה לשכחתו: "וַיִּמְירוּ אֶת-כְּבוֹדֵם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכֹל עֵשֶׂב: שִׁכְחוּ אֵל
 מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֹלוֹת בְּמִצְרַיִם" (תה' קו: כ-כא).

ירבעם, נדב ואביה

ירבעם בן נבט, המלך הראשון לבית ישראל, חוטא ומחטיא את ישראל אף שאחיה השילוני מזהירו לשמור
 את תורת ה': "וְהִלַּכְתָּ בְּדַרְכֵי וְעִשִׂיתָ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי לְשִׁמּוֹר חֻקוֹתַי וּמִצְוֹתַי" (מל"א יא: לח). הכותרת של

המפגש בין ירבעם לאחיה השילוני היא "וַיִּרְבְּעִם יֵצָא מִירוּשָׁלַם" (שם כט) – יציאה לא רק במובן הגיאוגרפי אלא גם במובן הנפשי והמנטלי; רצון להתנתק מירושלים על כל המשמעות שבדבר. ירבעם חוסם את הדרכים לעלות לירושלים, מציב מקדשי גבול בבית-אל ובדן, והכול יכולים להקריב בהם – לא רק משבט לוי. נוסף לכך הוא מעביר את השנה על מנת לשמור על הבדל קבוע בין מלכות יהודה למלכות ישראל בלוח השנה (סנהדרין קב ע"ב):

ירבעם בן נבט, שהשחית ישראל לאביהם שבשמים. שנאמר: "וַיַּדַּח יִרְבְּעִם (בן נבט) אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וְהִחְטִיאֵם חֲטָאָה גְדוֹלָה" (מל"ב יז:כא).

את ההשראה למעשים האלה קיבל ירבעם מחטא העגל וממעשיהם של נדב ואביהוא, אלא שירבעם הלך צעד נוסף: כל השינויים הללו מטרתם הייתה שהעם יעבוד עבודה זרה (מל"א יב:כח-ל):

וַיֹּעֲזֵן הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֲגָלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב-לְכֶם מַעֲלוֹת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. וַיֵּשֶׁם אֶת-הָאֶחָד בְּבֵית-אֵל וְאֶת-הָאֶחָד נָתַן בְּדָן. וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחֲטָאת.

על שני עגלי זהב שהעמיד בבית-אל ובדן הוא קרא קריאה דומה לזו שקראו עם ישראל על העגל אותו עשו במדבר: "וַיַּעַשׂהוּ עֲגֹל מִסִּכָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּהָ אֲלֵהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם' לב:ד). אך עגל המדבר לא היה לשם עבודה זרה, ואילו עגלי הזהב של ירבעם היו לשם עבודה זרה.

לבניו קרא ירבעם אביה (מל"א יד:א) ונדב (שם כ) כשמותיהם של בני אהרון. הוא ראה בשני בניו ממישיכי דרכם של נדב ואביהוא. אמנם אביה בן ירבעם לא הסכים עם אביו, וכשהוא נפטר הוא זכה למעמד מסוים: "וְסִפְדוּ-לוֹ כָל-יִשְׂרָאֵל וַקְּבְרוּ אֹתוֹ כִּי-זֶה לְבַדּוֹ יָבֵא לְיִרְבְּעִם אֶל-קִבְרֵי יַעֲזָר נְמִצָּא-בוֹ דָּבָר טוֹב אֶל-ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יִרְבְּעִם" (מל"א יד:יג). ומה הדבר הטוב שנמצא בו (מועד קטן כח ע"ב)?

מאי דבר טוב? רבי זירא ורבי חנינא בר פפא. חד אמר: שביטל משמרתו ועלה לרגל. וחד אמר: שביטל פרדסאות שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל.

כשירבעם ביקש להפריד ולהתפצל על ידי ניתוק עם ישראל מירושלים ומהמקדש, ניסה אביה בנו לחבר אותם בחזרה. פעולה זו הוגדרה בפסוק "דבר טוב" – לא רק מפני שזאת פעולה שמונעת עבודה זרה, אלא משום שזאת פעולה שנוגדת וסותרת את הרצון להתנתק לחלוטין מעם ישראל וממקום מקדשו. לכן הוא היחיד מבני משפחתו שזכה להיקבר בקבר ישראל.

נדב אחיו היה אחר. הוא הלך בדרכי אביו, ואצלו נגדעה שושלת ירבעם (מל"א טו:כה-ל):

וַנִּדְבַּב בֶּן-יִרְבְּעִם מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל... שָׁנְתִים. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּלְךְ בְּדַרְכֵי אָבִיו וַבְּחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר הִחְטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל. וַיִּקְשׁוּ עָלָיו בַּעֲשָׂא בֶן-אֲחִיָּה... וַיִּכְהוּ בַּעֲשָׂא בֶּנְבִתּוֹן אֲשֶׁר לְפִלְשֵׁתִים וַנִּדְבַּב וְכָל-יִשְׂרָאֵל צָרִים עַל-גִּבְתּוֹן. וַיִּמְתְּהוּ בַּעֲשָׂא... וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו. וַיְהִי כְמִלְכוֹ הַפָּה אֶת-כָּל-בֵּית יִרְבְּעִם לֹא-הָשָׂאִיר כָּל-נֶשְׁמָה לְיִרְבְּעִם עַד-הַשְּׂמִדוֹ כְּדָבָר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד-עֲבָדָיו אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי. עַל-חֲטָאוֹת יִרְבְּעִם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הִחְטִיא אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּכַעֲסוֹ אֲשֶׁר הִכְעִיס אֶת-ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

הצד השווה בחוטאים הללו הוא שמהם עצמם לא נשאר דבר, וגם אין להם המשך: "וַיָּמָת נְדָב וְאָבִיָּהוּא לְפָנָי ה' בְּהַקְרִיב אֶשׁ זָרָה לְפָנָי ה' בְּמִדְבַּר סִינַי וּבְנִים לֹא-הָיוּ לָהֶם" (במ' ג:ד). ועל בית ירבעם נאמרו דברים חריפים יותר, מאחר שהמעשים עצמם היו חמורים יותר: "הַנְּנִי מִבֵּיא רָעָה אֶל-בֵּית יִרְבְּעִם וְהַקְרַתִּי לְיִרְבְּעִם מִשְׁתֵּין בְּקִיר עֲצוּר וְעִזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבַעֲרַתִּי אַחֲרָי בֵּית-יִרְבְּעִם פֶּאֶשֶׁר יִבְעַר הַגִּלְגָל עַד-תָּמוּ. הַמֵּת לְיִרְבְּעִם בְּעִיר יֹאכְלוּ הַפְּלָבִים וְהַמֵּת בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי ה' דִּבֶּר" (מל"א יד:י-יא).

לסיכום, האפשרות להמציא דרכים בעבודת ה' יכולה להסתיים בעבודה זרה ובניתוק מעם ישראל ומערכיו המקודשים – ירושלים והמקדש. זהו מעשה שלילי, ולכן תגובת ה' חריפה ויוצאת דופן. בסיכומו של דבר מאותם חוטאים או אף מחטיאים לא נשאר דבר, מאחר שאין זכות קיום לעמדות כאלה.

הרב יהודה זולדן
המדרשה לנשים